

TRANSPORT VA ATROF-MUHIT

Reja

ATROF-MUHIT

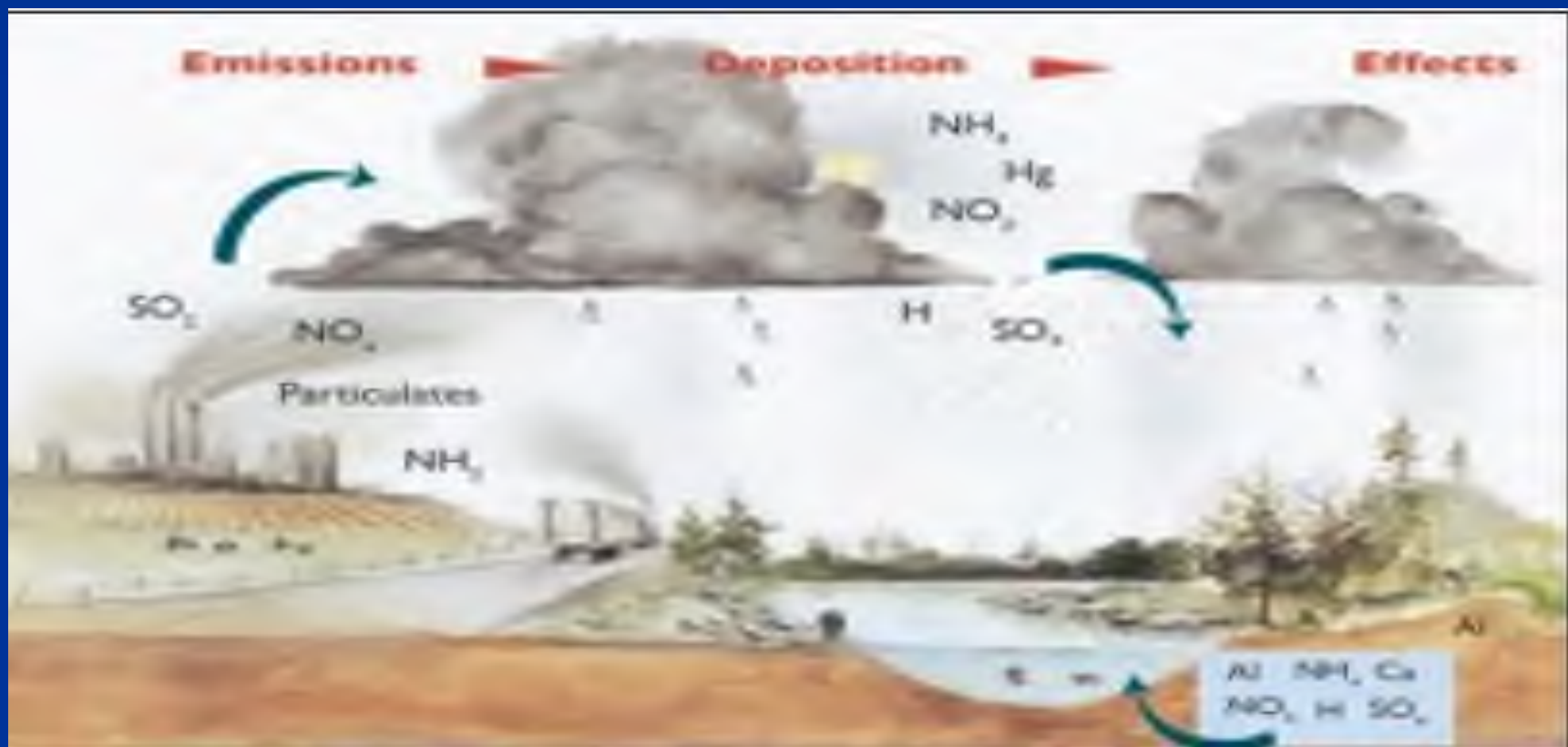

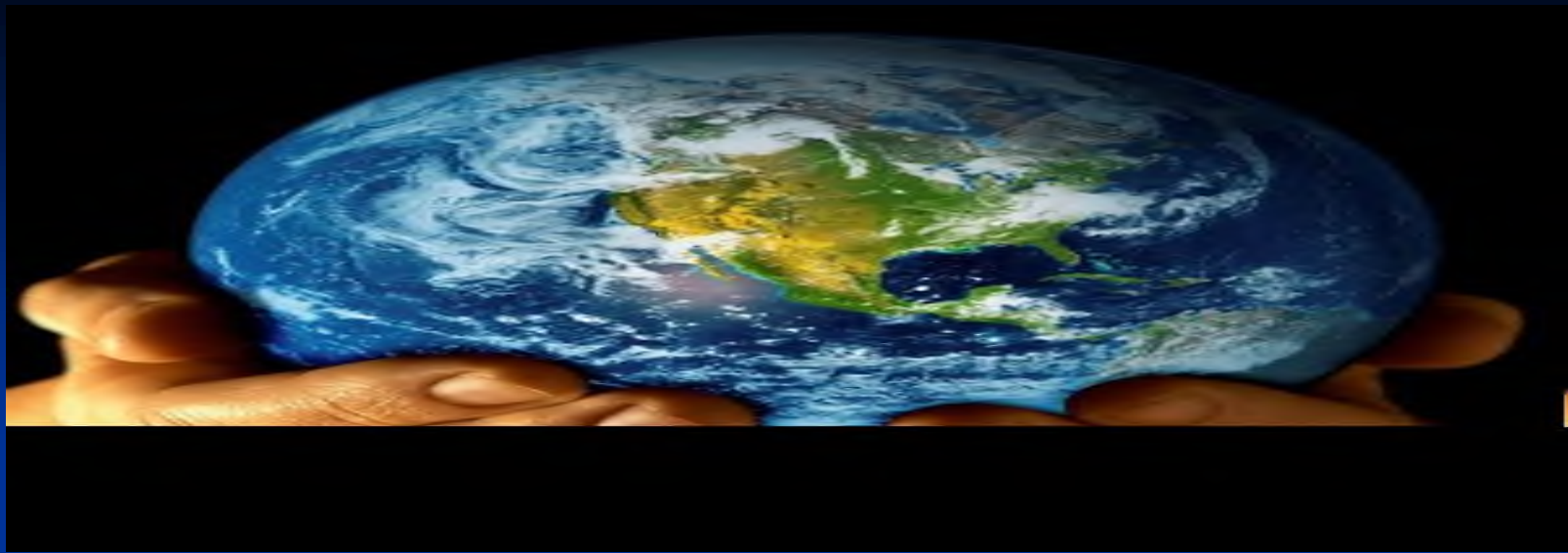
TRANSPORT VOSITALARI

TRANSPORT VOSITALARINING TABIATGA TA'SIRI

Atrof muhit

Individium yoki organizmni o'rab turgan hamda uning shakli va yashash tarzini belgilovchi fizikaviy, geografik, biologik, ijtimoiy, madaniy va siyosiy sharoitlar majmui.

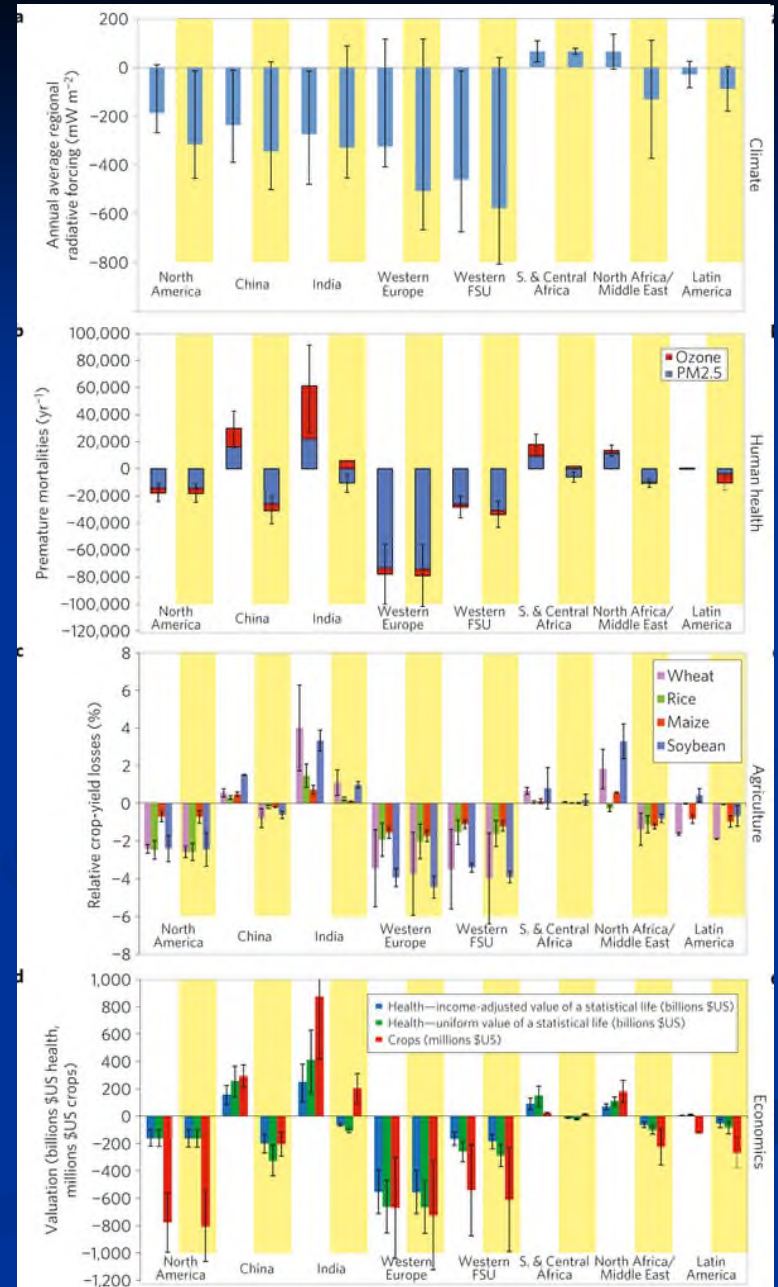
- XXI asrning katta muammolaridan biri atrof-muhitning ifloslanishi hamda iqlim isishi tufayli ekologiyaning global tarzda buzilishidir. Ekologik inqiroz davomiyligi va talafot ko‘lamiga ko‘ra turli ko‘rinishlarda sodir bo‘ladi. Ayrimlari bir necha kun ichida yuz berib, tezkor talafotlarni keltirib chiqarsa, ba'zilarining yuzaga chiqishi uchun millionlab yillar kerak bo‘ladi.

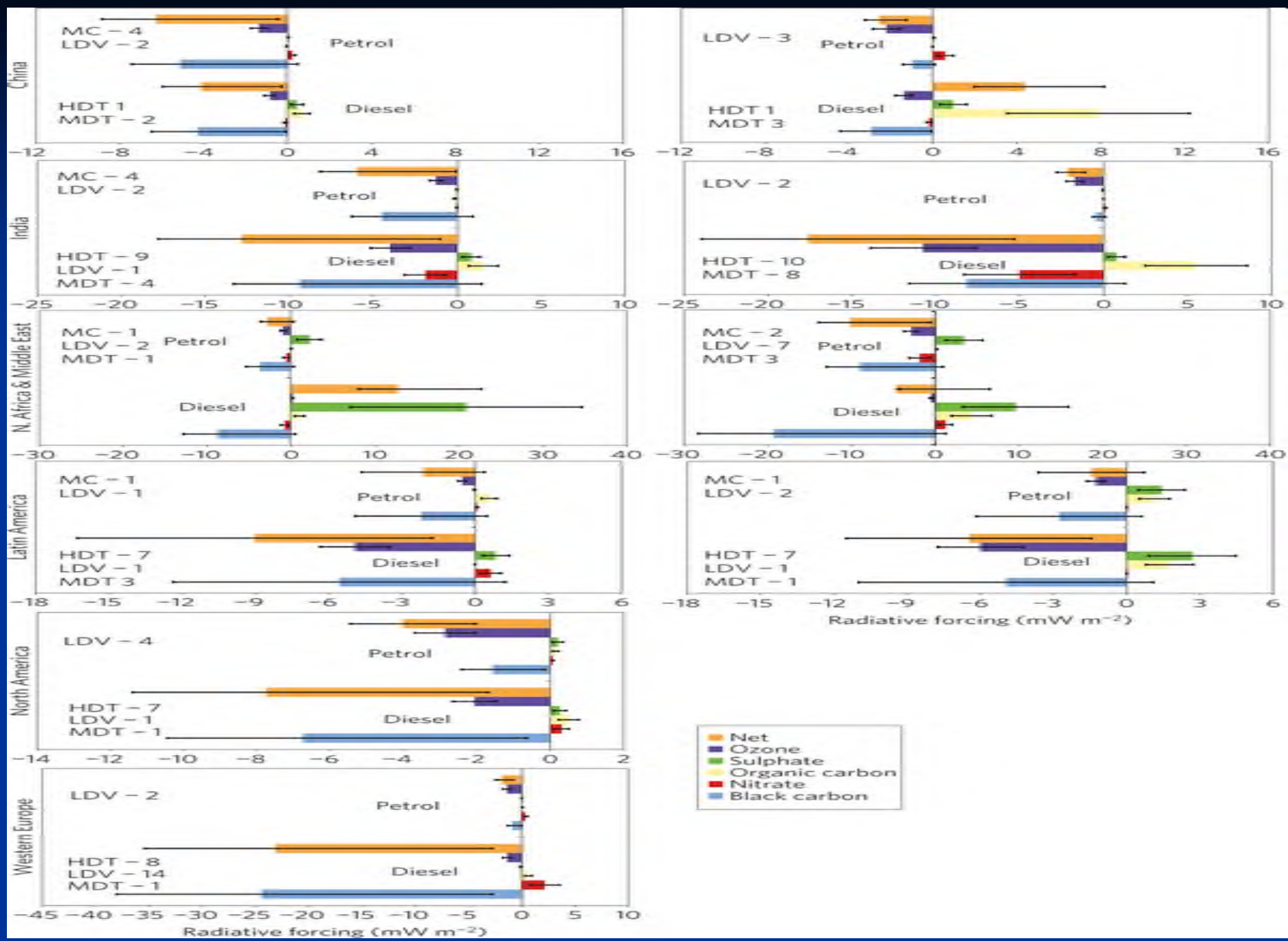
- Hozirgi vaqtda atmosfera tarkibida tirik organizmlar uchun zararli gazlarning uchrash hollari ko'paymoqda. Sanoat, transport, energetika va boshqa ishlab chiqarish korxonalaridan chiqayotgan chiqindilar katta-katta tumanlar, bir necha minglab kilometrli hududlar havosining ifloslanishiga olib kelmoqda.

BMT ning ma'lumotlariga ko'ra insoniyat paydo bo'lganidan to shu vaqtgacha 80-85 milliard tonna turli yoqilg'i yoqilgan. SHuning yarmi keyingi 25 yilga to'g'ri keladi. Faqatgina ko'mirning o'zi yiliga 2 milliard tonna yoqiladi.

Hozirgi kunda atmosfera turli xil yoqilg'ilarning yonishi tabiiy gaz yonuvchan slanes torf, yog'och, o'rmonlarning yonishi va vulqonlar otilishi natijasida 15 milliard tonna turli gaz va changlar qo'shilmogda. Akademik A.P.Vinogradovning ta'kidlashicha, 2200-yillarda atmosferadagi karbonat anhidrid miqdori hozirgiga nisbatan 20% ga oshadi. Fan va texnika inqilobining boshlanishidan oldin atmosferadagi karbonat anhidrid miqdori uzoq vaqtgacha bir me'yorda edi. CHunki o'simlik fotosintez yo'li bilan atmosferadan 110 milliard tonna yoki 5% karbonat anhidridni yutar edi. Buning o'rnini esa moddalarning chirishi, yoqilg'ining yonishi va yong'inlardan chiqqan gazlar egallar edi. Hozirgi vaqtda turli tashqi kuchlar ta'sirida biosfera sekin-asta o'zgarib bormogda. CHunki inson hayotiy faoliyati natijasida kundan — kunga ko'payib borayotgan SO₂ gazni o'simlik va okeandagi fitoplanktonlardan yutib ulgura olmayotir. yer sirtiga yuqoridan uzatilayotgan infraqizil nurlanishning katta qismi atmosferada suv bug'lari, karbonat anhidrid va boshqa tabiiy "issiqxona gazlari" tamonidan yutiladi. Bu gazlar energiyani to'g'ridan—to'g'ri yer sirtiga utishiga imkon bermaydi. Atmosferada ko'plab o'zaro ta'sirlashuvchi jarayonlar (shudring, qirov, tuman, havo oqimlari, bug'lanish, bulutlar hosil bo'lishi, yomg'ir yog'ishi) sodir buladi.

Har qanday yonilg'ini yoqqanda, har xil yonish chiqindilari ajralib chiqadi. Bu chiqindilar kishi salomatligiga va atrof muhitga katta ta'sir ko'rsatadi. Shahardagi zavodlar, fabrikalar va avtotransport korxonalarini atrof muhitni ifloslantiruvchi asosiy manbalardir. Agarda zavod va fabrikalar bir aniq joyda joylashib, shu yerni ifloslantirsa, avtomobillar esa qayerda ishlasa o'sha yerda ta'sir ko'rsatadi. Avtomobil transporti, hozirgi vaqtda zavod va fabrikalarga qaraganda, atrof muhitni ko'proq ifloslantiruvchi hisoblanmoqda.

Hozirgi vaqtdagi eng katta muammo avtomobilni ishlatishdan chiqadigan zaharli chiqindilarni kamaytirishdan iboratdir.

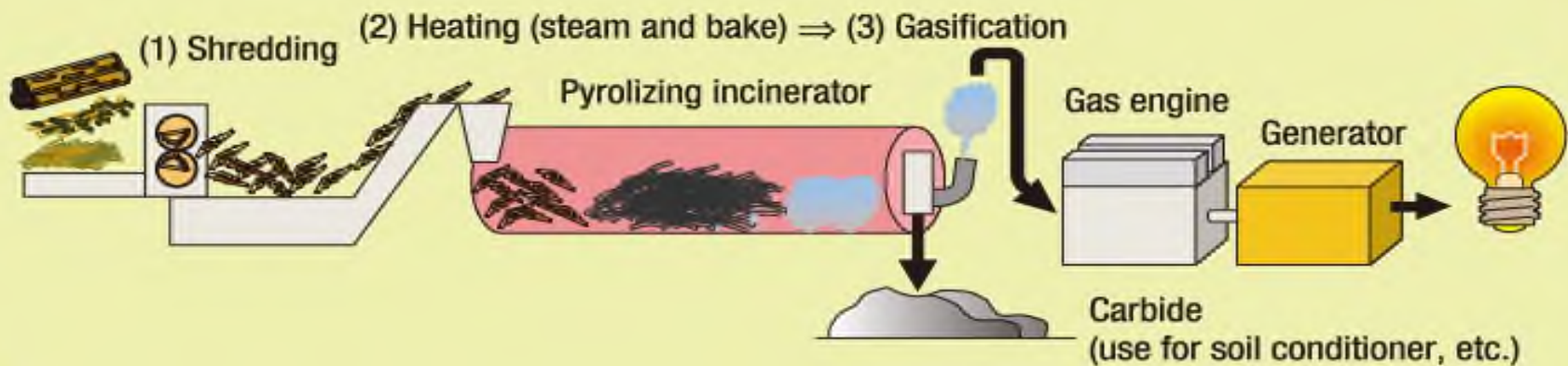
Avtomobil chiqaradigan asosiy zararli chiqindilar, hozirgi vaqtda yonilg'i yonishidan hosil bo'ladigan gazda 200 dan ortiq zaharli chiqindilar borligi aniqlandi. Eng zaharlilariga: uglerod oksidi-SO, yonmay qolgan uglevodorodlar - SN, azot oksidi - NO_x lari kiradi.

- Mamlakatimizda yonilg'ini yonishidan chiqadigan chiqindilarni me'yorlash BMTning Yevropa iqtisodiy komissiyasi tomonidan chiqarilgan ko'rsatmasiga asosan 1970 yili joriy qilindi. (YEEKOON).
- Chiqindi gazlar ichida zararsiz mahsulotlar ham bor: kislorod, karbonat angidrid, azot, oltingugurt. Ammo azot yuqori haroratda va bosim ostida oksid hosil qiladi, bu oksid juda katta zaharli kuchga egadir. Chiqindi gazlarning tarkibidagi zaharli mahsulotlar ko'pgina sablarga ko'ra hamma vaqt ham bir xil hajmda bo'lmaydi. Bu dvigatellar turiga, ishlash rejimi, qanday sozlanganligi, dvigatelni texnik qarovi va yonilg'ining sifatiga bog'liq bo'ladi.

- Dizel dvigatel, korbyuratorli dvigatelga qaraganda kamroq zararli bo'ladi. SO, NO_x va SN dizel dvigatellarini ishlashida kamroq ajralib chiqadi, ammo qurumning hajmi ko'proq bo'ladi. Buni quyidagi jadvalda ko'rish mumkin.
- Kompleks ko'rsatgich chiqindi gazlarini neytrallash uchun qancha hajmda toza havo zarurligini ko'rsatadi. quyidagi jadvalga asosan dizel dvigatellari korbyuratorli dvigatellarga qaraganda ancha zararsiz ekanligini ko'rish mumkin (33% kamroq zararli). Chiqindi gazlar tarkibi quyida ko'rganimizdek 2 xil dvigatel uchun bir xil, ammo biz karburatorli dvigatellarda qo'rg'oshin birikmasi va dizel dvigatellarda bariy birikmasi borligini e'tibordan chiqarmasligimiz zarur.

Cutting grass

Manufacturing fertilizer

Plant recycling

Using fertilizer at a site

Fertilizer

- Butun dunyo sog'liqni saqlash tashkilotining ma'lumotlariga asosan, avtomobil transportini ishlashi natijasida atrof muhitni zararlantirishi quyidagi ko'rsatgichlarga asosan harakterlanadi: masalan AQSH da har yili 142 mln.t. zararli moddalar atmosferaga chiqsa, buning 86 mln.t si avtomobillarni ishlashi natijasida hosil bo'ladi.
- Avtomobilda atrof muhitni zararlantiruvchi 3 xil manbani ko'rish mumkin: chiqindi gazlar, karter gazlari va yonilg'i parlanishi natijasida hosil bo'ladigan zararli moddalar (yonilg'i bakidan, karburatordan va hokazo).

- GOST 21393-75 esa dizel dvigatellaridan chiqadigan gazlarni tu-tashini cheklaydi, 1980 yil GOST 16533-70 o'rniga yangi davlat standarti 17.2.2.03-77 joriy qilindi, bu ham benzinli dvigatellarni chiqindi gazlaridagi SO ni hajmini cheklaydi. Bu standart benzinda ishlaydigan yuk tashuvchi avtomobillarga, yengil avtomobillarga va avtobuslarga ta'luqlidir.

- Hozirgi kunda avtomobillardan chiqayotgan zararli gazlar miqdorini kamaytirish uchun elektr yordamida harakatlanadigan mashinalar va “GREEN CARS” mashinalari ishlab chiqarilmoqdava malum miqdordagi natijaga erishishga umid qilinmoqda.

